

Verneplan for Domkirkegården

2026 – versjon 1

Verneplan for Domkirkegården	
Oppdragsgiver:	Gravplassmyndigheten i Bergen
Kontaktperson:	Inghild Hareide Hansen
Utarbeidet av:	Byantikvaren i Bergen, Bergen kommune
Samarbeidspartnere:	Gravplassmyndigheten i Bergen Akasia Bergen Kirkelige Fellesråd
Versjonsdato:	16.09.2026
Endringslogg:	-

Innhold

1 Verneplaner for gravplassene i Bergen.....	4
2 Metode, målsetting og begreper	6
2.1 Verneplan	6
2.2 Målsetting for verneplanen	7
2.3 Sentrale begreper og rolleinnehavere	7
3 Forvaltning av kulturminner.....	8
3.1 Forvaltning og fredet bygrunn.....	8
3.2 Forvaltning av gravplass og gravminner	9
3.3 Bestemmelser for gravplasser i KPA 2018.....	10
4 Kriterier for verdivurdering.....	11
4.1 Gravminner og stilhistorie	13
4.2 Vegetasjon og beplantning	14
4.3 Bestandige elementer	15
5 Domkirkegården	16
5.1 Historie	17
5.2 Dagens situasjon	24
5.3 Bestandige elementer	39
Benker	39
Porter.....	39
Vannposter	40
Murer og gjerder	40
Lyskilder	44
Avfallsbeholdere	45
Monumenter/minnesmerker.....	46
Vegetasjon	47
5.4 Verneverdige elementer.....	48
5.5 Vernebestemmelser	49
6 Litteraturliste.....	51
7 Vedlegg.....	51

1 Verneplaner for gravplassene i Bergen

Bergen kirkelige fellesråds strategi for vernearbeid er å: Sikre vern av kulturminner og kulturmiljøer gjennom en bærekraftig og langsiktig forvaltning av gravplassene.

For å realisere denne strategien kartlegger Bergen kirkelige fellesråd (BKF) kulturmiljøverdiene på alle gravplassene i Bergen.

Hensikten med verneplanene er å gi en oversikt over gravplassenes kulturhistoriske verdier, særpreg og egenart, og at de skal bidra til å prioritere hvilke kulturminner som skal ivaretas for framtiden.

Hensikten med verneplanene er å gi en samlet oversikt over gravplassenes kulturhistoriske verdier, særpreg og egenart, samt å bidra til prioriteringer av hvilke kulturminner som skal ivaretas for fremtiden. Planene skal stimulere til økt kunnskap og forståelse, og danne et solid grunnlag for beslutninger knyttet til drift, vedlikehold og forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer. Et sentralt mål er også å legge til rette for formidling av gravplassenes historie.

Alle de 28 gravplassene i Bergen kommune skal få hver sin plan. Planenes innhold og omfang vil imidlertid variere i tråd med den enkelte gravplass' historie, karakter og kulturhistoriske verdier.

Verneplanarbeidet for de seks gravplassene i Bergen sentrum, Assistentgravplassen, Domkirkegården, Korskirkegården, Mariakirkegården, Nykirkegården og St. Jakob kirkegård, er forankret i gravplassforskriften § 27 og i vedtak fattet av Bergen kirkelige fellesråd. Planen erstatter verneplanen som ble vedtatt av Kirkelig fellesråd i Bergen 19. juli 1985 (sak 50/1985).

Gravplassene i Bergen sentrum ligger på middelaldergrunn som er automatisk fredet etter kulturminneloven. De representerer kulturhistorisk særlige områder med betydelige verdier som kulturmiljøer, landskapselementer og parkarealer. Disse verdiene er sentrale premisser for verneplanarbeidet.

Kapittel 2 til 4 er felles for de seks historiske gravplassene i Bergen sentrum. Disse kapitlene vil også danne et viktig erfarings- og kunnskapsgrunnlag for det videre arbeidet med verneplaner for de øvrige 22 gravplassene i kommunen.

Kriteriene for verdivurdering av gravplassene og deres enkeltelementer er sentrale i arbeidet med å ivareta gravplassene som kulturminner og kulturmiljøer.

Kapittel 5 presenterer Domkirkegården gjennom beskrivelser og relevant kunnskapsgrunnlag. Av ressursmessige hensyn er denne verneplanen utarbeidet i tradisjonelt dokumentformat. En fremtidig versjon 2 bør utvikles som en digital og mer dynamisk løsning.

Litteraturlisten følger i kapittel 6.

Kapittel 7 er ved planens ferdigstillelse fortsatt under utvikling. Kapittelet vil være sentralt i det videre arbeidet og utgjøre et viktig verktøy for å sikre en målrettet og kunnskapsbasert forvaltning av kulturverdiene.

Jeg vil rette en stor takk til Byantikvaren i Bergen for faglig tyngde, verdifulle innspill og godt samarbeid gjennom hele prosessen. Byantikvaren har i stor grad vært en viktig pådriver og

bidragsyter i arbeidet med verneplanen. Jeg vil også takke mine kolleger i Gravplassmyndigheten i Bergen kirkelige fellesråd og i Akasia kirke og gravplass AS for deres uvurderlige innsats. Deres kunnskap, engasjement og bidrag har vært avgjørende for verneplanens form og faglige innhold.

August 2026

Inghild Hareide Hansen

Gravplassjef

Bergen kirkelige fellesråd

2 Metode, målsetting og begreper

I arbeidet med verneplanen er det gjennomført en gjennomgang og kartlegging av kulturmiljøverdiene til Domkirkegården. Arbeidet er utført av Byantikvaren i Bergen i samarbeid med oppdragsgiver Bergen kirkelige fellesråd (BKF) og Akasia kirke og gravplass as (Akasia) i henhold til føringer gitt i BKF sitt program for vernearbeidet, *Vern av kulturminner og kulturmiljøer ved gravplassene i Bergen* (2022). Rundskrivet *Forvaltning av kirke, gravplass og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø*¹ og veilederen *Verneplan for gravplass*² er også benyttet som grunnlag for arbeidet.

Arbeidsmetoden har bestått i å kartlegge og vurdere kulturmiljøverdiene til gravplassen i felt. Ulike antikvariske registre, historiske kart og foto, ortofoto, skråfoto og Bergen kommunes saksarkiv har vært digitalt tilgjengelig under arbeidet. I tillegg har relevante skriftlige kilder blitt gjennomgått, blant annet i arkivene til Bergen Byarkiv.

Figur 1: Foto fra mellom 1882 og 1885 som viser Domkirkens plassering innerst i Vågsbunnen (Foto: UIB Billedsamlingen, (utsnitt) ubb-kk-1318-2650).

2.1 Verneplan

En verneplan er en oversikt over en gravplass sine kulturhistoriske verdier og skal fungere som et styringsdokument som inneholder bestemmelser som sikrer at gravplassens kulturmiljøverdier ivaretas for ettertiden.

Registrering av kulturmiljøverdier er en forutsetning for bevaringsarbeidet. Registrering skal gi oversikt over hva som finnes av bevaringsverdige elementer, og danne grunnlag for en vurdering

¹ [Forvaltning av kirke, gravplass og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/forvaltning-av-kirke-gravplass-og-kirkens-omgivelser-som-kulturminne-og-kulturmiljo-2022)

² [Verneplan for gravplass Veileder - Asplan Viak](https://www.asplanviak.no/verneplan-for-gravplass-veileder)

av gravplassens samlede bevaringsverdi. I vernearbeidet for Domkirkegården er det foretatt prioriteringer både for hva som skal registreres, og hvilke elementer som skal foreslås for istandsetting og bevaring. I begrepet bevaring ligger det implisitt at det er noe man ønsker å holde fast på, at noe skal forbli som det er. En slik holdning betinger at man gir avkall på en forandring. Men en frysing av en tilstand er i seg selv umulig, ettersom alt kontinuerlig utsettes for «tidens tann». En bruk av verneplanarbeidet kan være å peke ut områder på gravplassen for endring eller ny bruk, samtidig som en sørger for en forsvarlig forvaltning av gravplassens kulturmiljøverdier. Vern av enkelte områder vil ikke nødvendigvis bety å fryse bruk av områder, men kan gi premisser for videre bruk som ikke går på bekostning av verdiene som bør ivaretas. Videre skal verneplanen gi føringer for framtidig skjøtsels- og vedlikeholdsplaner.

Figur 2: Eksempel på gravplater av støpejern og stein fra Domkirkegården (Foto: Byantikvaren 2025).

2.2 Målsetting for verneplanen

Målet for verneplanen er å sikre bærekraftig forvaltning av gravplassens kulturhistoriske verdier og naturverdier for ettertiden. Dette kan være ivaretagelse av typiske lokale trekk, gravplassens utvikling over tid, håndverkstradisjoner, materialkvaliteter, vegetasjonsverdier mm.

Verneplanen og dens bestemmelser er ment å fungere som styringsverktøy for gravplassforvalter og videre forvaltning, drift og vedlikehold av gravplassen. Den vil også kunne virke inn på de gravansvarliges valg. Juridisk sett likestilles verneplanen vedtatt av BKF med gravplassvedtektene på lokalt nivå.

2.3 Sentrale begreper og rolleinnehavere

Det ikke uvanlig at begrepene «fredet», «vernet», «verneverdig» kulturminne brukes om hverandre i dagligtale. «Verneverdig» er en fellesbetegnelse for det som vurderes som bevaringsverdig, mens «vernet» er fellesbetegnelse for kulturminner som har et formelt vern knyttet til lovbestemmelser. Det være seg vern etter Kulturminnelov eller Plan- og bygningslov. At et objekt eller bygningsmiljø er «fredet» betyr at det har vern etter kulturminneloven (Lov om kulturminner av 9. juni 1978). Fredning er det sterkeste juridiske virkemidlet for vern i Norge.

Verneverdig: At noe er verneverdig betyr at det er verdt å verne (bevaringsverdig, verdt å ta vare på) fordi det har kulturhistorisk, arkitektonisk eller en annen type verdi. At et objekt eller en bygning er verneverdig innebærer ikke nødvendigvis at den har juridisk vernestatus. Gravferdsvedtekten bruker begrepene; har en viss alder, at det representerer en stilhistorie, har et lokalt særpreg i form eller materialbruk, gir uttrykk for en interessant personhistorie eller er unikt. Jf. §27. Lenke for referanse: <https://lovdata.no/forskrift/1997-01-10-16/§27>

Vernet: Når en bygning, kulturmiljø eller objekt er vernet har det en formell, juridisk vernestatus og kan ikke uten videre rives eller endres. En vernet bygning kan for eksempel være regulert til spesialområde bevaring/hensynssone i en reguleringsplan, jf. Plan- og bygningsloven, eller den kan være fredet etter kulturminneloven (se dette). Enkelte bruker vern/vernet bare om det reguleringsmessige vernet og ikke om fredning, men ”vernet” er egentlig en samlebetegnelse.

Fredet: En fredning etter kulturminneloven er den strengeste form for vern i Norge. Automatisk fredet er alle faste kulturminner fra før 1537, stående bygninger med erklært opprinnelse fra perioden 1537-1649, skipsfunn eldre enn 100 år og samiske kulturminner fra før 1917. Yngre kulturminner kan også fredes, og det utføres da av Riksantikvaren enten etter vedtak eller forskrift. Dersom et kulturminne av nasjonal verdi er truet, kan Riksantikvaren eller fylkeskommunen gå til midlertidig fredning i påvente av at en fredningssak utarbeides.

Vern av kulturmiljøet i Bergen forvaltes gjennom tre ulike forvaltningsnivå; Riksantikvaren, Fylkeskommunen og Bergen kommune hvor Byantikvaren er fagetat for antikvariske spørsmål.

Riksantikvaren og Vestland fylkeskommune er kulturminnemyndighet i samsvar med kulturminneloven og forvalter kulturminner med fredningsvern. Riksantikvaren har direkte ansvar for kirkene og fredet bygrunn (middelalder-bygrunn). Fylkeskommunen har ansvar for øvrige fredete bygninger og er regional planmyndighet og høringspart i plansaker med innsigelsesrett. Bergen kommune forvalter kulturmiljøet iht. Plan- og bygningslovens bestemmelser. Biskopen skal uttale seg om forhold knyttet til kirkers omgivelser.

3 Forvaltning av kulturminner

3.1 Forvaltning og fredet bygrunn

I henhold til kulturminneloven § 4 har arkeologiske lokaliteter datert til eldre enn 1537 status som automatisk fredet. Gravplasser inneholder ofte arkeologiske kulturminner og forvaltning av gravplassene har blitt beskrevet som et arkeologisk minefelt (Klingberg et. Al. 2005:45). Bergen er av Riksantikvaren definert som en av åtte middelalderbyer i Norge hvor store deler av bygrunnen har automatisk fredningsvern (figur 1). I dette området er det et uttalt mål å bevare middelalderbyenes gjenværende kulturlag i samspill med byutviklingen.

I fredet bygrunn skal alle gravetiltak avklares med Riksantikvaren i forkant av tiltaket. Dersom undersøkelsesplikten utløses er det fast forvaltningspraksis at NIKUs distriktskontor, på oppdrag fra Riksantikvaren, foretar de arkeologiske undersøkelsene. Dette gjelder både for overvåking av ulike typer gravetiltak til gjennomføring av arkeologiske utgravinger. Resultater fra

undersøkelsene registreres i NIKUs egen kulturminnedatabase. Utenfor fredet bygrunn er det fylkeskommunen sin oppgave å oppfylle undersøkelsesplikten etter kulturminneloven jf. § 9.

Figur 3: Rosa linje viser utstrekningen av fredet bygrunn i Bergen. Bergen Domkirke er markert med gul sirkel (Foto: Utsnitt fra Riksantikvarens kulturminnedatabase Askeladden, 2025).

3.2 Forvaltning av gravplass og gravminner

De enkelte gravminnene forteller om estetikk, kirkelig historie og stilhistorie, om samfunnsstruktur og folks tanker om liv og død. Gravskikker forteller om et samfunns prioriteringer og verdisyn. Dette gjør gravminnene til viktige kulturminner. Gravplassmyndigheten har et ansvar for å vurdere om vern av enkeltgraver eller deler av gravplassen er aktuelt, og kan vedta at delområder på gravplassen eller enkeltgraver med gravminner, skal bevares. Dette kommer i tillegg til eventuelt vern som hjemles av kulturminnemyndigheten etter kulturminneloven eller plan- og bygningsloven. Verneplan for gravplass vil være grunnlag for innspill til rullering av kommuneplan (KPA) og kulturmiljøplaner.

Fra sentralt hold³ er det gitt følgende føringer om forvaltningen av gravminner:

- Den som er fester av en grav eller ansvarlig for en fri grav, er eieren av vedkommende gravminne. Gravminnet tilfaller gravplassen dersom det ikke er fjernet fra gravplassen innen seks måneder etter festets opphør. Gravminner av kunstnerisk eller kulturhistorisk verdi skal om mulig bli stående på gravplassen.
- Lokal gravplassmyndighet kan vedta at enkeltgraver med gravminner og annet utstyr skal bevares. Dette gjelder gravminner og annet utstyr som er i gravplassens eie, eller i privat eie når det gjøres en avtale om bevaring. Lokal gravplassmyndighet bør se til at det iverksettes sikringstiltak for at særlig verneverdige gravminner og annet utstyr ikke forfaller eller forringes.

³ Rundskriv Q-06-2020

- Gravminner i gravplassens eie som er eldre enn år 1900, og samiske gravminner fra år 1917 eller eldre, skal ikke flyttes eller fjernes før fylkeskommunen eller Sametinget har hatt anledning til å uttale seg. Når det gjelder flytting eller fjerning av kulturhistorisk verdifulle gravminner som eventuelt fortsatt er i privat eie, bør fylkeskommunen/Sametinget varsles på forhånd. Dersom lokal gravplassmyndighet ikke ønsker å følge kulturmiljømyndighetenes råd, kan saken klages inn for statsforvalteren.
- Gravminner kan under gitte forutsetninger vernes i hensynssone vern i henhold til plan- og bygningsloven. Vedtaksfredning etter kulturminneloven kan være aktuelt i særskilte tilfeller der gravminnet representerer særlige kulturhistoriske verdier.

Samtlige kirkegårder i Bergen er kartfestet i det digitale kulturmiljøkartet⁴ til kulturmiljøplan for Bergen *Identitet med særpreg*.

3.3 Bestemmelser for gravplasser i KPA 2018

I Bergen kommunes kommuneplanens arealdel (KPA 2018) er det fastsatt bestemmelser for grav- og urnelunder. Bestemmelsene angir overordnede krav til planlegging, utforming og forvaltning av gravplassene.

I henhold til § 24.2.2 stilles det krav til etablering og videre utvikling av gravplasser. Det skal blant annet legges vekt på landskapstilpasning, hensynet til omgivelsene, tilfredsstillende adkomst, universell utforming og gravplassenes funksjon som verdige og rolige omgivelser for gravferd og ettertanke. Videre følger det av § 24.2.3 at tiltak på gravplasser skal underlegges nærmere planlegging og dokumentasjon. Bestemmelsen omfatter blant annet vurderinger knyttet til terrengforhold, vegetasjon, kulturminner, vannforhold og andre forhold som kan ha betydning for gravleggingsvirksomheten.

---

⁴ <https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/kulturmiljoplan-for-bergen/kulturmiljokart>

4 Kriterier for verdivurdering

I verneplanarbeidet er det utført en verdivurdering⁵ av gravplassen og dens elementer. Dette er gjort for å få en oversikt over hvilke verneverdier som eksisterer, og for å kunne gjøre prioriteringer i den videre forvaltningen av gravplassen. Vernevurderingene blir definert i henhold til to hovedkriterier; «kilde- og kunnskapsverdi» og «opplevelsesverdi». Kilde- og kunnskapsverdi dreier seg om den verdien gravminner og gravplasser har som kilde for kunnskap og forståelse. Opplevelsesverdi er i større grad subjektiv og handler om hvilke følelser kulturminnet/kulturmiljøet frembringer. Enkelte verdier er overlappende og rommer både kilde- og kunnskapsverdier og opplevelsesverdier. Verdivektene er vanligvis høy, middels eller lav. Men på gravplassene i Bergen sentrum anses alle verdier for å være høye. Det blir på bakgrunn av det kun benyttet høy og lav. Den lave verdien settes kun i de tilfeller der elementet ikke er tidsriktig, at istandsettelse ikke vil styrke verdien eller om elementet hindrer ivaretagelse av andre verneverdige elementer.

Kilde- og kunnskapsverdier:

Stilhistorisk og landskapsarkitektur-historisk verdi handler om hvorvidt en grav eller gravplass har stiltrekk som kan knyttes til en spesiell arkitekturhistorisk epoke. Gravminner med høy stilhistorisk verdi har gjerne flere tydelige stiltrekk fra en bestemt periode. Eksempler på stilperioder kan være nyklassisisme, jugend eller funksjonalisme. Landskapsarkitekturhistorisk-/stilhistorisk verdi handler om hvorvidt det er mulig å identifisere alder, opprinnelig planløsning, autentiske detaljer og utvidelser på gravplassen.

Figur 4: Eksempel på gravminne av støpejern (Foto: Byantikvaren 2025).

Figur 5: Eksempel på gravminner av stein og støpejern (Foto: Byantikvaren 2025).

⁵ Gjennomgangen av vernekriteriene bygger på Verneplan for gravplass Veileder Gravplassrådgiveren 2018 og definisjoner i Verneplan. Gravplassene i Trondheim, (Trondheim Kirkelige Fellesråd, 2019-2021)

Teknikkhistorisk verdi (håndverkshistorisk verdi) er knyttet oppimot bruken av et bestemt materiale og/eller en håndverksteknikk i utformingen av et gravminne. Et gravminne med høy teknikkhistorisk verdi kjennetegnes av at det er en tydelig representant for en type håndverkstradisjon eller en type materialbruk. Teknikkhistorisk verdi kan også være knyttet til bruken materialer og håndverksteknikker i utformingen av selve gravplassen.

Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk verdi dreier seg om hva en grav kan si oss som ulike samfunnsforhold og gravlagtes yrke og stand. Om gravstedet er typisk representant for en minoritet eller en klasse kan den ha høy samfunnshistorisk/ sosialhistorisk verdi. Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk verdi dreier seg om hva gravenes plassering på gravplassen kan si oss om datidens samfunnsforhold og gravlagtes yrke og stand.

Aldersverdi får et gravminne dersom det har oppnådd en viss alder. I rundskriv Q-06-2020, gis det føringer knyttet til alder. Gravminner i gravplassens eie som er eldre enn år 1900, skal ikke flyttes før Fylkeskommunen har hatt mulighet til å uttale seg. Alderspreget verdi dreier seg også om hvordan tiden har påvirket hele gravplassen og hvordan alder har vært med på å gi anlegget patina.

Personalhistorisk verdi får et gravminne hvis den gravlagte er en person som har utmerket seg lokalt, regionalt eller nasjonalt.

Opplevelsesverdier:

Kunstnerisk-/ estetisk verdi ligger i om et gravminne oppleves som vakkert eller på annen måte estetisk tilfredsstillende. Gravminnet kan oppleves som vakkert i seg selv eller i sammenheng med omgivelsene. Det kan derfor være slik at to tilsvarende gravminner på samme gravplass kan oppleves ulikt ut fra hvor på gravplassen de er plassert. Sammenheng med vegetasjon, andre gravminner fra samme periode eller kirkebygg kan påvirke den estetiske opplevelsen. Noen gravminner vil også kunne representere estetiske verdier fra sin opprinnelsesperiode, selv om de ikke umiddelbart oppfattes som vakre i dag. Estetisk verdi kan også tillegges hele gravplassen eller enkeltelementer i anlegget. Dersom et enkeltobjekt eller et område på gravplassen oppleves som vakkert vil det ha estetisk verdi.

Identitetsverdi får et gravsted hvis det har betydning for enkeltpersoner, for en familie eller for et helt lokalsamfunn. Kirken og dens omgivelser er viktige i mange av livets store begivenheter og mange i et lokalsamfunn kan føle tilknytning til stedet. Et gravminne laget av en lokal produsent eller en grav der en familie har blitt gravlagt i flere generasjoner vil ha identitetsverdi. Identitetsverdi/ kontinuitetsskapende verdi får en gravplass hvis den er en sentral del av landskapet, del av et større kulturmiljø og/eller en viktig møteplass i lokalsamfunnet.

Sjeldenhets verdi betegner hvorvidt et gravminne har utforming, tekst og/ eller størrelse som skiller seg fra det som ellers er vanlig. Gravminner som har vært vanlig, men etter hvert blitt slettet og fjernet, kan også regnes som sjeldne. For gravplassen betegner sjeldenhet hvorvidt gravplassen har en utforming som skiller seg ut og kan virke overraskende for besøkende. Uvanlige blomster i friske farger, kunstneriske fontener

eller spesiallagete benker kan gi anlegget særegenhet og sjeldenhetsverdi. Det samme gjelder variasjon og overraskelser i romforløp, veistrukturer og liknende.

Symbolverdi kan tillegges et gravsted som er knyttet til en bestemt hendelse. Krigsgraver er eksempler på gravsted med høy symbolverdi. Symbolverdi får gravplassen hvis den inneholder elementer som kan knyttes oppimot spesielle hendelser. Minnesmerker fra krigen eller et tre til minne om en lokal tragedie kan bidra til styrket symbolverdi.

4.1 Gravminner og stilhistorie

Gravplassenes karakter og betydning har endret seg gjennom århundrene og en gravplass kan inneholde både synlige og ikke-synlige kulturminner. I middelalderen lå gravplassene ofte ved en kirke. De mest bemidlede ble gravlagt inne i selve kirken eller inntil kirkeveggene på utsiden, noen ganger markert med klebersteinskors og eller gravplate. Gravplatene fikk etter hvert relieffer, enten med figurmotiver, familievåpen eller kristne symboler. Frem til 1700-tallet er det bevart relativt få gravminner på gravplassene ettersom gravene til folk flest enten ikke ble markert, eller kun fikk forgjengelige gravmarkeringer i form av en liten «gravtue» med trekors eller en bordbit.

De aller fleste av de gamle gravminnene som i dag er bevart på gravplassene i bykjernen, tilhører de øverste samfunnslagene og skriver seg fra 1800-tallet, men på de andre gravplassene er det også yngre gravminner. Etter et forbud mot gravlegging inne i kirkene i 1805 måtte hele befolkningen, inkludert overklassen, begraves på gravplassene. Forbudet førte også til at en rekke storfolk fikk tillatelse til å opprette private gravsteder på egen eiendom.

Figur 6: Eksempel på gravminne av støpejern på Domkirkegården (Foto: Byantikvaren, 2025).

1800-tallet var en periode hvor nyklassisismen, med former, motiver og symboler fra antikken, ble ledende for utformingen av gravminner. Perioden var en blomstrende tid for jernverkene i Norge noe som førte til at gravminner av støpejern ble svært vanlig sammen med steler, søyler, obelisker og kors i stein. Det ble i tillegg benyttet liggende gravminner i form av gravplater og kister i jern eller stein. Mange av gravminnene fikk gravskrifter og dekor med symboler, bevisst valgt ut for å synliggjøre ulike aspekter ved den kristne tro, livet og døden. Enkelte steder fikk gravene vakre innramminger av støpejern. 1800-tallets gravminneformer ble benyttet helt opp på 1920- tallet.

Fra omkring 1900 til 1960-tallet ble mange gravplasser anlagt som rammegravplasser hvor gravene, tidvis i grupper, ble markert med en kraftig steinkant, etter hvert av betong, på sidene. Mellom gravrekkene ble det anlagt stier for tilgang og vedlikehold. Rammegravstedene var svært krevende å vedlikeholde og fra 1970-tallet overtar plengravplassene. Endringen fra klassisistiske gravplasser og rammegraver til store kortklippede plengravplasser med snorrette rekker av gravminner er et resultat av ideer fra Europa, samt tekniske krav knyttet til drift, vedlikehold og skjøtsel av gravplassene.

Forandringer i steinhoggerindustrien utover 1900-tallet førte til at gravminner i stein blir mer tilgjengelig og det blir etter hvert større variasjon av ulike bergarter, utforming og overflatedekor på gravminnene. På 1990-tallet og utover 2000-tallet fører mekanisering av steinindustrien, tilgang på steinmateriale fra et internasjonalt marked og nye trender i detaljering og symbolbruk, til en ytterligere variasjon av uttrykk og utforming.

4.2 Vegetasjon og beplantning

Vegetasjonen er blant gravplassens viktigste «byggesteiner». Vegetasjonen til en gravplass kan være tidstypisk for gravplassens historiske utvikling, og kan ofte fortelle oss hvordan den har endret seg over tid. I dag har de fleste gravplasser kortklippet gressplen, men slik har det ikke vært historisk. Fra gammelt av var gravplassene preget av viltvoksende markvegetasjon og det dannet seg stier og tråkk der ferdseilen var størst. Gresset ble gjerne slått når slåttan var i gang og høyet tilfalt den som hadde ansvaret for gravplassen. Det var ingen bevisst bruk av trær, men i den grad de likevel fantes, var det viltvoksende arter.

Utbredelsen av parkideer på 1800-tallet førte til at en begynte å bruke vegetasjonen bevisst også på gravplassene, først i byer og bynære områder. Både planter som opprinnelig vokste vilt, og innførte, fremmede planter ble brukt. Det ble plantet parktrær som omramminger på gravplassene, i alleer og i rekker eller som enkeltstående trær (solitærtrær). I mange tilfeller var det gravfesterne som plantet trærne på gravstedene sine, men over tid har trærne blitt så store at de har blitt en vesentlig del av gravplassens overordnede vegetasjon. I dag bidrar store trær på gravplassene med opplevelse av tidsdybde, miljø- og historiefortellende verdi. Store trær kan ha en viktig symbolsk verdi ved at de er forbundet med stillhet, de gjenspeiler skiftende årstider og de kan minne mennesker kort liv på jorden i forhold til evigheten. Trærne er i tillegg en viktig biotop som øker i takt med trærnes alder og størrelse.

Etter hvert som gravplassene ble gjenstand for omlegginger, eller der det ble anlagt nye gravplasser, fikk gravplassene utover 1800-tallet et system av grusveier. På 1900-tallet og fremover ble hekkene et viktig vegetasjonselement og de ble plantet både som oppdeling og avgrensing av gravfeltene, og som ytre avgrensinger mot omgivelsene. Funksjonalistiske ideer på

1950- og 1960 tallet har flere steder ført til at mange større og innrammede gravsteder ble fjernet og en del av vegsystemet gravplassene ble sådd til og anleggene ble preget av enda flere og større sammenhengende plenflater.

Skjøtsel av vegetasjonen på en gravplass må tilpasses slik at den blir et verdig sted som understreker stedets egenart. Endret eller manglende skjøtsel vil føre til at vegetasjonen ikke har den formen eller størrelsen som opprinnelig tiltenkt. Treforvaltning krever et langsiktig perspektiv

4.3 Bestandige elementer

Ved siden av gravminner og vegetasjon kan flere bestandige elementer på en gravplass ha verneverdi. Disse elementene bidrar til å bevare gravplassens historiske og kulturelle betydning for fremtidige generasjoner. Dette inkluderer:

Murer, gjerder og porter: Strukturer som avgrenser eller beskytter gravplassen. Fra middelalderen var det vanlig at gravplassene rundt kirkene ble avgrenset av murer. På 1700-tallet ble murene gjerne tekket med taktegl. Fra midten av 1800-tallet ble murer gjerne avløst av gjerder av støpejern eller smijern. I forbindelse med dette ble det også vanlig med jerngitterporter, som avløste blant annet portbygninger.

Veier og stier: De opprinnelige gangveiene som kan ha historisk betydning.

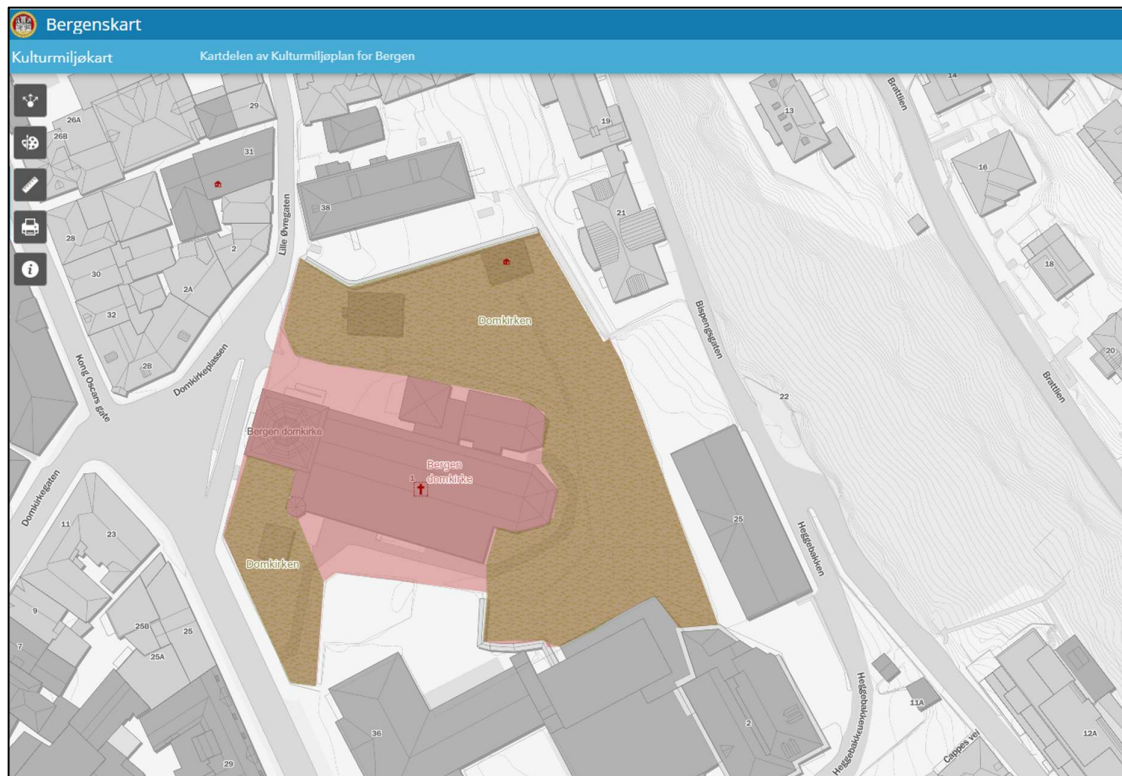
Bygninger: Kapeller, bårerom og andre bygninger som har historisk eller arkitektonisk verdi.

Lyskilder: Lyktestolper og armatur med kulturhistorisk verdi.

Skulpturer og monumenter: Kunstverk og minnesmerker som er opprettet for å minnes en person, hendelse eller begivenhet.

Gravplassmøblering: Benker med høy materiell, funksjonell og kunstnerisk verdi.

5 Domkirkegården

Figur 7: Utsnitt fra Kulturmiljøkartet til Kulturmiljøplan for Bergen (Kilde: Bergen kommune, 2025).

Realia

Etablert:	Middelalder
Adresse:	Domkirkeplassen 1
Gnr./Bnr.:	166/565
Areal:	5748,2
Plan-ID:	KPA plan-ID 65270000, ikrafttrådt: 19.06.2019. KDP Sentrum, Plan-ID 15780000, ikrafttrådt: 10.12.2001. Reguleringsplan-ID 6900000, ikrafttrådt: 27.09.1993
Askeladden-ID:	83876, 89049 (Fredet middelalderbygrunn)
Vernestatus:	Automatisk fredet (Vernedato: 21.12.1995/31.12.1899) RP: Regulert til spesialområde bevaring KPA: Hensynssone Bevaring kulturmiljø (H570)

5.1 Historie

Domkirken ble reist på strandvollen på østsiden av Vågsbunnen, og var en del av Olavsklosteret i middelalderen. Vågen gikk helt inn til klosteret før den innerste delen av Vågen ble fylt ut i løpet av middelalderen. Klosteret lå i utkanten av det middelalderske byområdet, ved innfartsveien fra sør.

Klosteret er nevnt i Sverres saga i 1181, og gravplassen er sannsynligvis like gammel, men vi vet ikke noe om størrelse eller plassering i middelalderen. Etter reformasjonen skal den ha blitt utvidet i 1568, oppover mot fjellet på en del av hagen til bispegården. Absalon Pederssøn omtaler muren rundt gravplassen ved Domkirken i 1571, i forbindelse med reparasjoner og utbedringer, og at det ble tilført et par nye porter. I 1600 ble gravplassen ytterligere utvidet ved å ta mer av bispegårdens eng. I 1618 ble gravplassen igjen utvidet på grunn av pest. Fra første halvdel av 1800-tallet ble gravplassen gradvis innskrenket frem til 1910 (figur 3). Det er spesielt områdene mot nord og vest som har krympet, og mest iøynefallende er området vest for kirken som har blitt omdannet til Domkirkeplassen.

Figur 8: J.C. Dahls maleri fra 1827 av hovedporten foran Domkirken. Det var innmurt tre buekvadere med skulpterte hoder i relieff. Hovedporten ble revet i 1826. Maleriet til Dahl er etter en skisse fra 1826 (Kilde: Nasjonalmuseet.no).

Kart fra 1823. Gravplassen grenser mot bispegården i sør

Kart fra 1843. Gravplassen har blitt innskrenket i nord mot Latinskolen. Katedralskolen er etablert mot sør.

Kart fra 1864. Ingen vesentlige endringer fra 1848.

Kart fra 1880. Gravplassen har blitt innskrenket mot vest.

Kart fra 1883. Gravplassen har blitt ytterligere innskrenket mot vest.

Kart fra 1910. Det er en tydeligere avgrensning av gravplassen rundt kirkebygget. Det er markert en trapp opp til kirkens vestfront.

Figur 9: Sammenstilling av kart som viser hvordan gravplassen har blitt gradvis mindre fra 1823 til 1910 (Kilde: Bergen kommune).

På 1700-tallet ble det vanlig å tekke murene med taktegl, vi kan derfor anta at tradisjonen med taktegl på murene slik de fremstår i dag, kan trekkes tilbake til 1700-tallet. I 1752 var det nødvendig med fem nye porter i murene, og den store hovedporten mot vest var 5 alen bred (ca. 3,1 meter). Porten hadde tekket saltak, og det var innmurt tre bukvadere med skulpterte hoder i relieff. Den gamle hovedporten til gravplassen er gjengitt på J.C. Dahl's maleri fra 1827 (figur 2). Hovedporten ble revet i 1826 i forbindelse med at gravplassen rundt kirken ble endret, og deler av murene ble erstattet av jernstakitt (figur 4). Innføringen av jernstakitt var et vanlig trekk utover på 1800-tallet, det ble også innført jerngitterporter i stedet for de gamle portbygningene.

Figur 10: Foto fra mellom 1870 og 1880, som viser at gravplassen strekte seg lenger ut mot Domkirkeplassen enn i dag, men betydelig kortere enn på maleriet til J.C. Dahl fra 1827 (Foto: UIB Billedsamlingen, ubb-kk-1318-3520).

Gravlegging har funnet sted både inne i, og under kirkene, i gravkapeller og på gravplassene. Under kirkegulvene ble kistene til dels plassert i gravkamre eller gravkjellere. Ved Domkirken er det funnet et par middelaldergraver utenfor kirken, men de aller fleste gravene som i dag kan påvises, er fra nyere tid.

Det er også funnet flere kister i Domkirken, noen skal ha vært av eik. Det er bevart kistebeslag i kobber med navn, innskrifter og årstall fra 1600-tallet i Domkirkens kor. Kistebeslag har også vært i messingblikk og bronse. En skiferhelle på Domkirkegården har årstallet 1677.

Figur 11: Foto av det eldste registrerte gravminnet på Domkirkegården (DO-C00-01-07), fra 1677. En liggende steinplate, med delvis leselig inskripsjon (Foto: Byantikvaren, 2025).

I 1702 lå det en krans av gravkapeller rundt koret i kirken, og fire hadde inngang fra koret. I 1805 ble det forbudt med inngang fra koret til gravkapellene, og bare inngang fra gravplassen var tillatt. Noen av gravkapellene måtte rives da skrudhuset ble restaurert i 1871, mens de øvrige ble fjernet ved kirkerestaureringen i 1880-83.

På Domkirkegården synes gravminner av støpejern å ha vært sjeldne i de første tiårene av 1800-tallet. Dette kan henge sammen med at det første jernstøperiet i Bergen ikke ble grunnlagt før i 1843. Gravminnene av støpejern er hovedsakelig liggende plater og stående kors. Utenom korsene finnes det noen få andre stående gravminner av støpejern.

Figur 12: Foto av gravminner av skifer, med krans, gjerde, kors og plate av støpejern (DO-A00-22-02/03), fra 1851 og 1835/48 (Foto: Byantikvaren, 2025).

Domkirkegården har vært hvilested for flere kjente personer gjennom tidene. Noen av de viktigste er Claus Fasting (1746-1791), Johan Nordahl Brun (1745-1816), Ole Peter Riis Høegh (1806-1852) og Diedrich von Lengen (1734-1773).

Figur 13: Foto av gravminnet etter Claus Fasting (1746-1791). Et liggende gravminne av marmor, skifer og kobber (DO-C00-01-04) (Foto: Byantikvaren, 2025).

Det er lite å finne i arkivene om gravplassens beplantning, men heller mer om ulike anlegg rundt gravplassen som på sin måte har satt sitt eget preg på gravplassen. I tilknytning til Domkirken ble det i tiden etter reformasjonen i 1537 anlagt en bispehage på grunnen rundt to eldre kirker i Vågsbunnen; Olavskirken (1181) og Klosterkirken. Norges første lutherske biskop: Gjeble Pederssøn, lot det sistnevnte anlegget ombygges til domkirke i Bergen. Biskopen hadde også

interesse for botanikk og plantesamling, og etter 1537 ble den gamle klosterhagen omarbeidet til en renessansehage med geometriske former hvor botaniske og estetiske sider ved hagebruket lot seg utfolde. Bispehagen var sentral for innføringen av renessansehagens formspråk i Bergen og fikk stor innflytelse for den påfølgende hagekulturen i Bergen. Bispehagen eksisterte i ulike stilvarianter frem til 1870, da den nye katedralskolen ble bygget over det gamle hageanlegget. Et bøketre i bakgården til katedralskolen står igjen som et minne om dette hageanlegget i dag.

I 1860 er det uttrykt for at det var ønskelig med innlagt vann på Domkirkegården fra byens nye vannledning, til vanning av trær, busker og blomster.

Gravplassen ved Domkirken gikk ut av alminnelig bruk mot slutten av 1860. I perioden fra 1880-83 ble det utført omfattende restaurering av Domkirken. I forbindelse med dette arbeidet ble terrenget rundt kirken senket med ca. 2 fot (0,6 meter) i vest, og opp til 8 fot (2,4 meter) i øst. Vi antar at bakkemurene av kvaderstein som avgrenser gravplassen rundt kirkebygget er fra denne tiden. Dette grepet utgjør trolig den største endringen av gravplassen som er gjort i nyere tid.

Figur 14: Foto av tidligere vannpost i mur fra tiden etter at terrenget bak kirken ble senket med opp til 2,4 meter (1880-83). Dette kan være en ombygging av vannposten som ble etablert i 1860 (Foto: Byantikvaren, 2025).

5.2 Dagens situasjon

Figur 15: Ortofoto av Domkirkegården fra 2022 (Kilde: Bergen kommune, 2022).

Naboskap/landskap/terreng

Domkirkegården er lokalisert i sentrum av Bergen, innenfor det som er definert som middelalderbyen. Gravplassen omkranser Domkirken i alle retninger bortsett fra mot vest. Mot nord er gravplassen avgrenset av Latinskolen, mot øst av bebyggelsen langs Bispengsgaten, mot sør av Katedralskolen og mot vest av Kong Oscarsgate og Domkirkeplassen. Gravplassen ligger i et svakt skrånende terreng mot øst.

Rom/akser

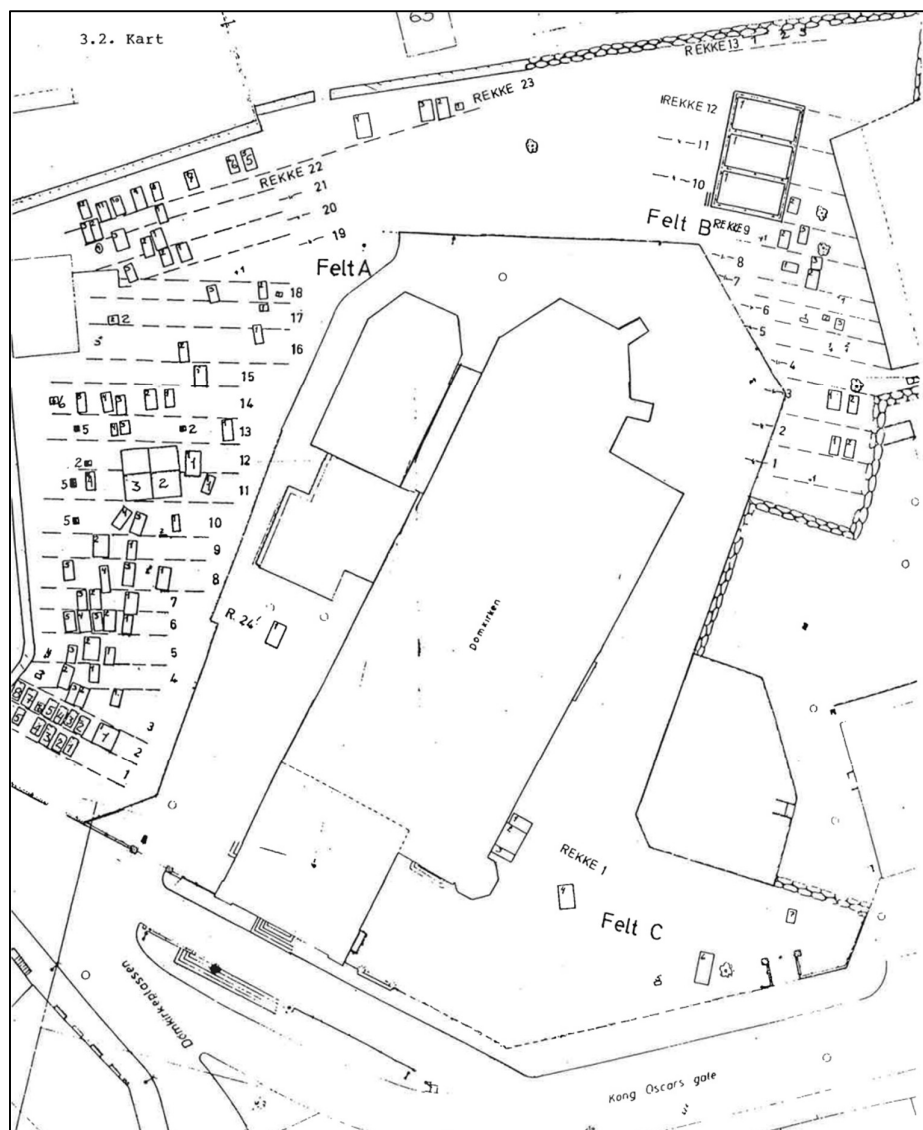
Domkirkens vesttårn vender ut mot Domkirkeplassen. Denne plassen var tidligere en del av selve gravplassen, men utgjør nå knutepunktet mellom Kong Oscars gate, Lille Øvregate og Domkirkegaten. Fra kirken og ned til Domkirkeplassen er det et trappearrangement med til sammen fire lyktestolper, som må ansees å være en del av anlegget rundt kirken, og som tidligere var en del av gravplassen. Kong Oscars gate var hovedinnfartsåre til byen over land fra sør i middelalderen, og har historisk sett vært en trafikkert gate. Den historisk viktige Kong Oscars gate har blitt en roligere gate i de senere årene pga. omlegging av trafikken. Fra hovedporten til gravplassen, nord for kirken, er det en gruslagt plass. Fra denne plassen går det

en gruslagt gang rundt hele kirken. Det er noen skiferheller, hovedsakelig langs sørlige side av kirken. Gravplassen ligger rundt grusgangen på et høyere nivå, støttet opp av en bakkemur. Bakkemuren er hovedsakelig fint oppmurt av kvaderstein.

Gravområder

Gravplassen som omkranser kirken som en hestesko, er inndelt i fire gravområder, felt A, felt B og Felt C (Figur 6). Gravplassen er avgrenset av natursteinsmur mot nord og øst. Muren har saltak med takpanner av svart glasert teglstein. Rundt resten av gravplassen er det jernstakitt på nyere mur som til dels er avtrappet på grunn av varierende høydeforhold.

Gravplassen består av ulike gravminner, men det er spesielt mange gravplater. Vegetasjonen er ikke så tett som på en del andre gravplasser, men det er flere store trær. Helt mot nord, langs muren mot Latinskolen, er det noen rododendroner.

Figur 16: Kart over Domkirkegravplassen, med graver markert (Kilde: Gravminnekomiteen i Bergen, 1985).

Det store flertallet av gravminner på gravplassen er fra 1800-tallet. Gravminnene fra 1800-tallet er sterkt preget av nyklassisismen. Dette gjelder både stein- og jernmonumenter. De liggende steinplatene er i flertall. Stående steinstøtter fins i et mer begrenset antall. Som en mellomting mellom liggende plater og frittstående støtter finnes det noen stående plater festet til murene rundt gravplassen (Felt B).

Blant frittstående monumenter er både obelisk, den brukne søyle, pyramiden, stelen og pidestallen med urne representert.

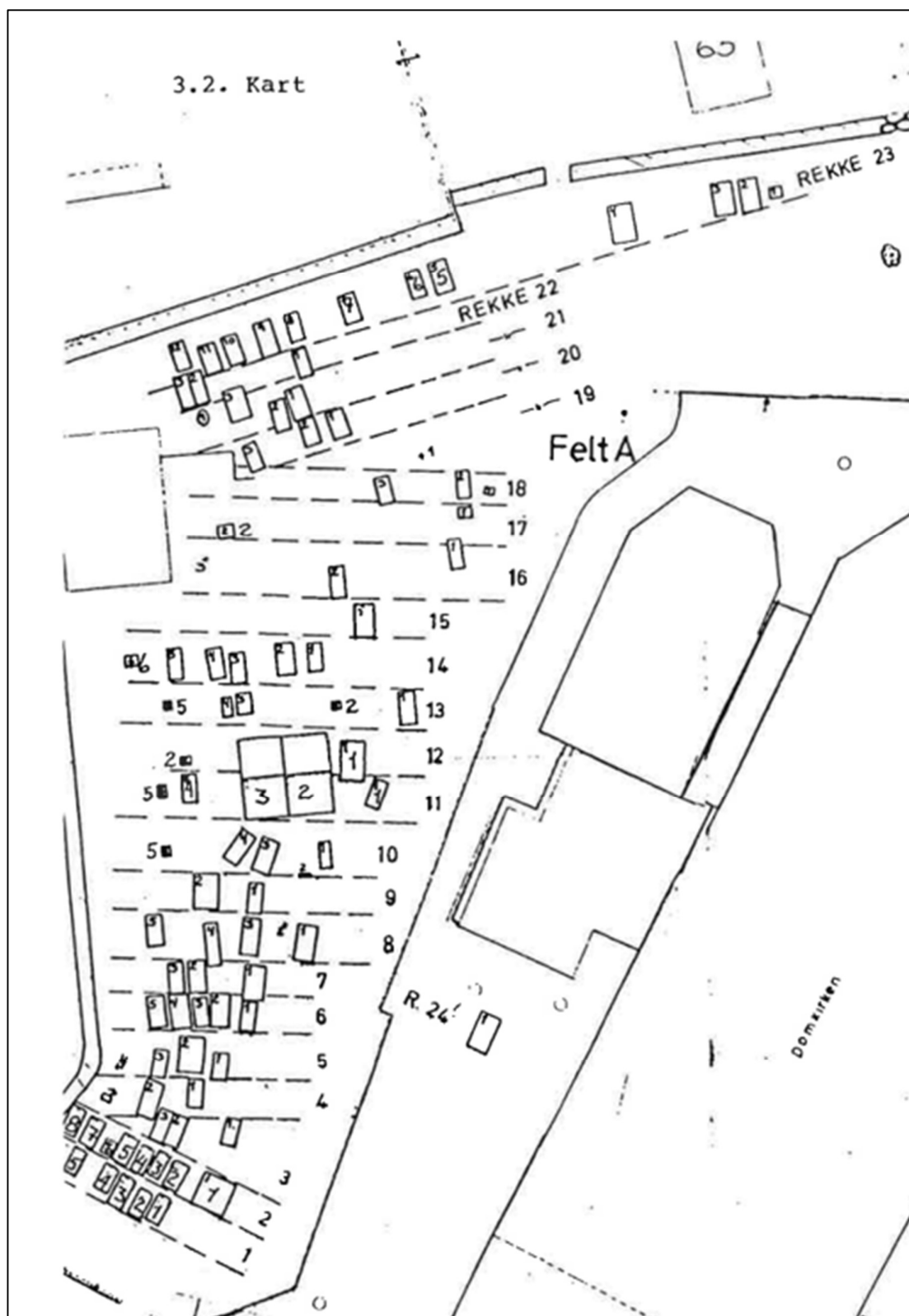
Materialet i steinmonumentene er overveiende av marmor og sandstein. Granitt kom i bruk senere, og forekommer i noen få gravminner fra etter midten av 1800-tallet.

Opp gjennom tiden har Domkirken gitt utgåtte gravsteiner en sekundær bruk. Dette i form av at gamle gravsteiner ble brukt til gulv, eller at bruddstykker av gravplater ble brukt som heller omkring kirken. Det ligger også 2 gravheller under stakittgjerdet mot vest ved gravfelt A (Figur 17). Gjenbruk av gravsteiner finner vi spor av fra 1700-tallet. I 1766, for eksempel, ble det solgt en del gravsteiner fra Domkirkegården og St. Jacobs gravplass, dette fordi det ikke lenger fantes eiere til dem og de ble derfor en del av kirkens eiendom.

Figur 17: Eksempel på gjenbruk av gravsteiner i forbindelse med underlag for jernstakittet mot Lille Øvre gate på gravområde A (Foto: Byantikvaren/Akasia).

Gravområde A

Figur 18: Utsnitt over gravområde A, hentet fra figur 10 (Kilde: Gravminnekomiteen i Bergen, 1985).

Gravområdet ligger nord for kirken, og er området med klart flest graver. Det er et flertall av liggende rektangulære gravminner av stein og jern. Noen mer iøynefallende monumentale gravminner, stående av marmor med en urne på toppen (DO-A00-02-01). Jernkors, brukket og kun sokkel igjen (DO-A00-08-02). Nordahl Brun, stort gravminne av marmor, med en lyre på toppen, som ikke er der lenger. Lyren ble knust under hærverk og bitene er tatt vare på. Det foreligger en rehabiliteringsplan (DO-A00-11-03). Noen eksempel på liggende gravminner i form av skiferkarm med støpejernskrans og gjerde, samt kors og plate (DO-A00-22-02).

På gravområdet er det stort sett gressdekke, med en hellelagt sti fra trappen til bygningen lengst nord-øst på gravplassen.

Figur 19: Bilde som dekker inn deler av gravområde A. Det er flere store trær, samt hekk rundt gravminnet etter Nordahl Bruun. Gravområdet har mange gravplater av stein og jern. Brakken er midlertidig i forbindelse med istandsettingen av kirkene i sentrum (Foto: Byantikvaren, 2025).

Gravminnet av marmor for Olai Irgens ble rehabilitert for noen år siden i regi av private, som hyret inn en steinhugger til å legge opp granitten rundt marmoren. Dette ble ikke reversert pga. biltrafikken i forbindelse med rehabiliteringen av Domkirken.

Figur 20: Stort liggende gravminne – DO-A00-24-01 – av marmor for Olai Irgens som ligger for seg selv på det grusede området mellom kirkens nordside og det opphøyde arealet med gress på gravområde A (Foto: Byantikvaren, 2025).

Figur 21: Eksempel på ulike typer gravminner på gravområde A.

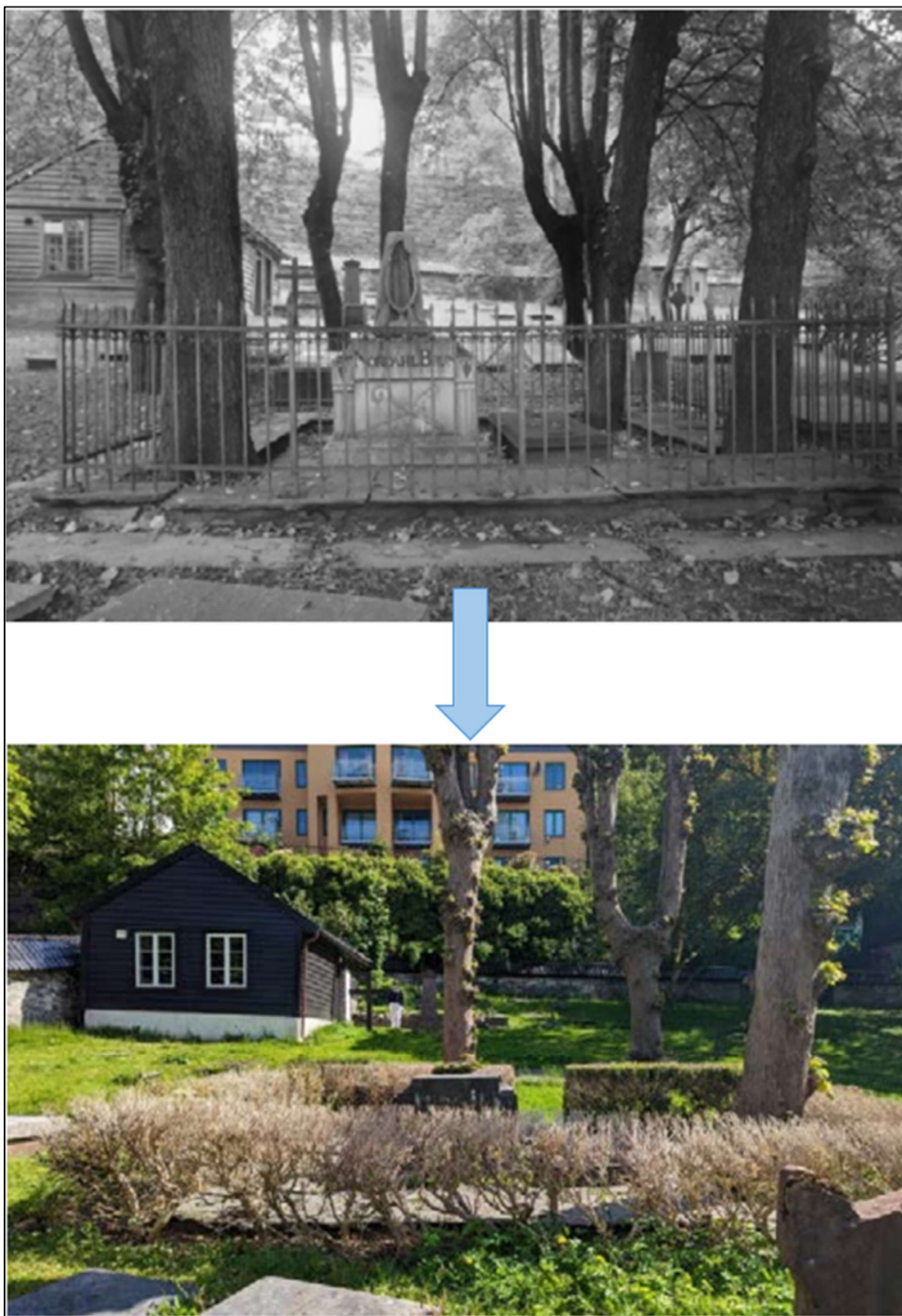
1: Marmorstøtte med pedestall og urne – DO-A00-02-01, fra 1865.

2: Gravplate i støpejern – DO-A00-02-08, fra 1845.

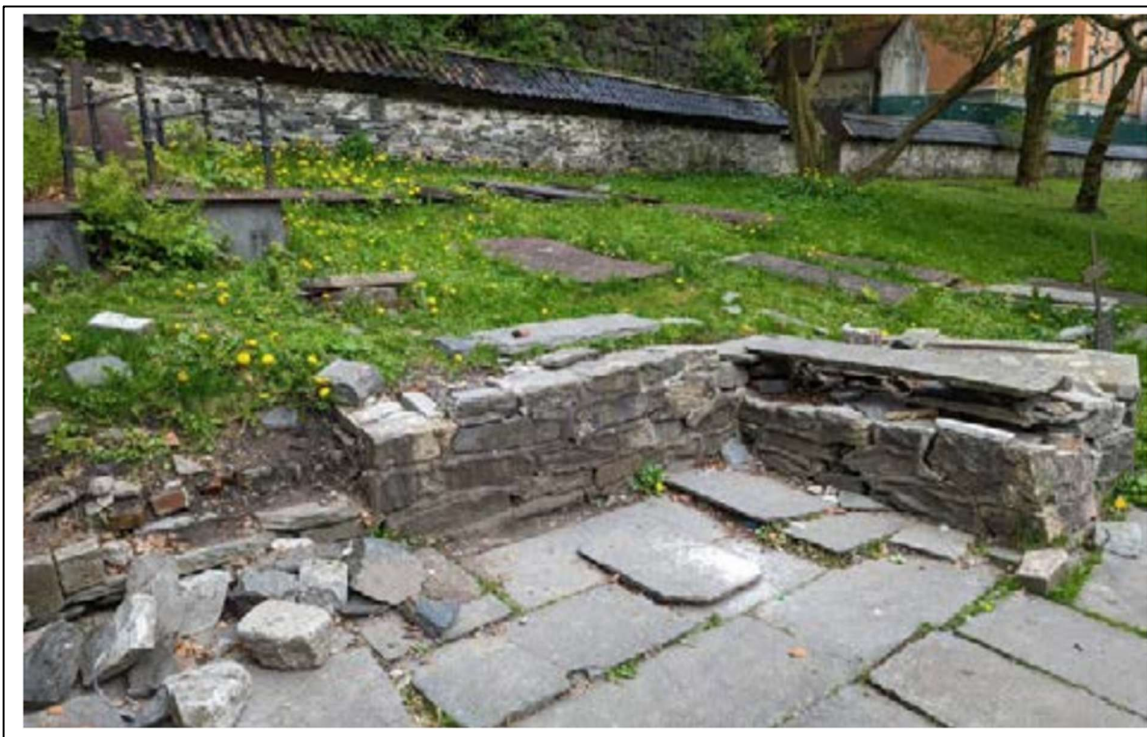
3: Støpt gravminne med jernkors og navneplate av jern. Platen er knekt i to. DO-A00-10-01, fra 1842.

4: Stor liggende skiferhelle som er knekt i to – DO-A00-08-01, fra 1823.

(Foto: Byantikvaren, 2025).

Figur 22: Gravminnet til Johan Nordahl Brun (DO-A00-11-02/03) fra 1810/1827 har blitt skadet over tid. Bildet øverst, tatt mellom 1939 og 1949 (UBB-KK-N-426Y-129), viser et stående gravminne i marmor med en lyre i marmor samt en innramming med gjerde. Bildet nederst viser hvordan gravminnet ser ut i dag. Gravminnet er for tiden under restaurering (Foto: Byantikvaren, 2025).

Figur 23: Rester etter mur på gravområde A. Muren har omfattende skader (Foto: Byantikvaren, 2025).

I forbindelse med istandsettingen av middelalderkirkene i sentrum, ble det plassert et midlertidig brakkekontor på gravområde A. Flere rekker av graver ble liggende under brakken, og er ikke tilgjengelige.

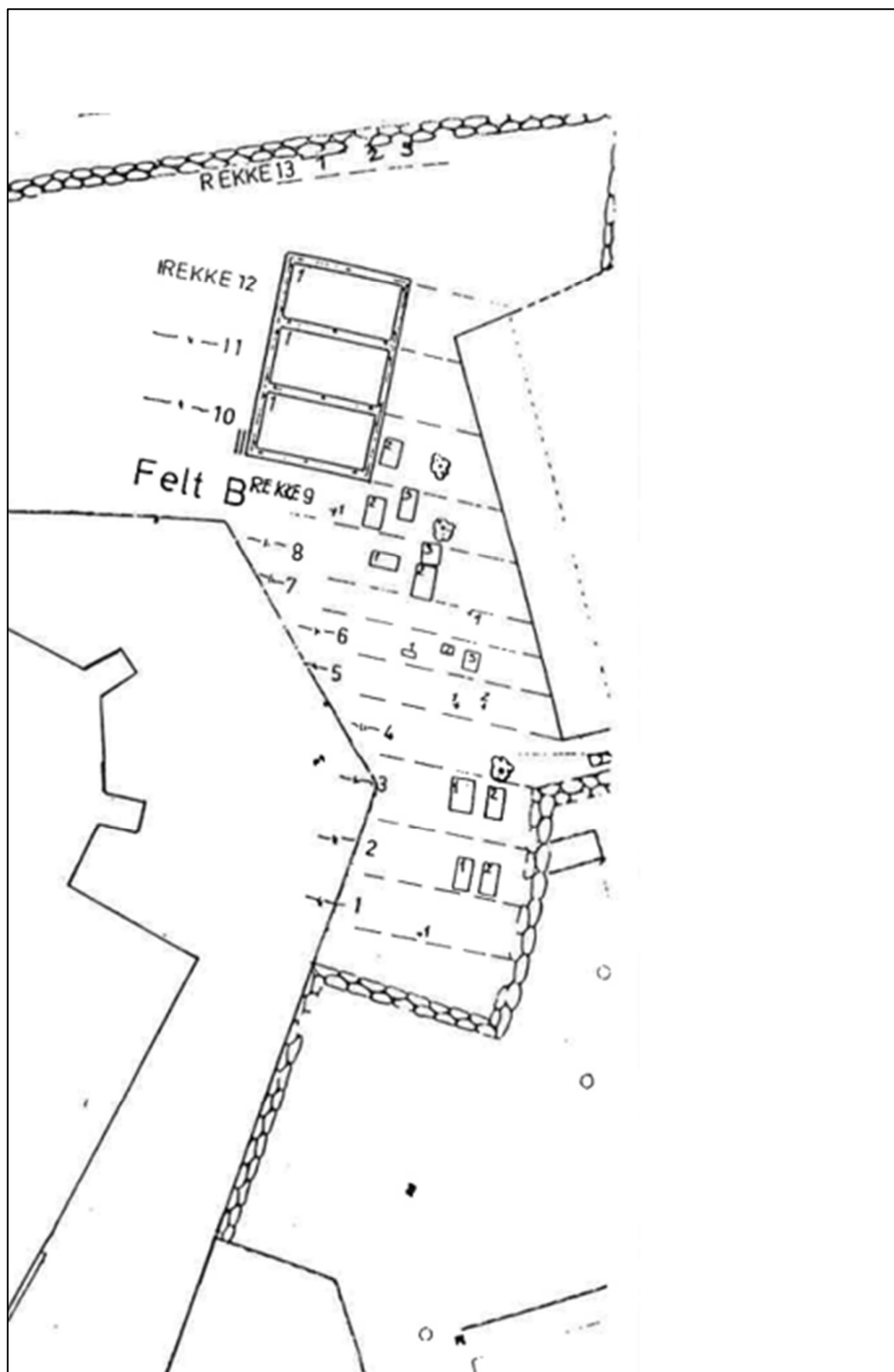
Figur 24: Midlertidig anleggsbrakke etablert i forbindelse med istandsettingen av middelalderkirkene i sentrum (Foto: Byantikvaren, 2025).

I gravfeltets nordøstre hjørne, står det en eldre bygning, som opprinnelig fungerte som likhus. Trolig oppført en gang mellom 1883 og 1910. I 1918 ble det bygd om til arkiv, og i dag er bygningen delvis ominnredet til kontor. Bygningen er i tilsynelatende god stand, og har i kraft av sin alder og historie en naturlig tilhørighet på gravplassen.

Figur 25: Bygning som opprinnelig fungerte som likhus, og som er oppført en gang mellom 1883-1910 (Foto: Byantikvaren 2025).

Gravområde B

Figur 26: Utsnitt over gravområde B, hentet fra figur 16 (Kilde: Gravminnekomiteen i Bergen, 1985).

Gravområdet ligger sørøst for kirken, og er først og fremst preget av et gravsted omgitt av nygotisk jernstakitt og med hver sin granittstøtte (DO-B00-10-01 DO-B00-11-01 DO-B00-12-01). Støttene har en lav sokkel. På den et høyere postament. Postamentet bærer en rektangulær støtte med spissbuet avslutning med avfasede kanter. I et brev til Blix i 1870 blir det spurt om at både monumentene til de tre gravstedene og dets innramming skulle gå under kirkens regning, og at det var ønskelig at Blix igangsatte dette arbeidet snarest. Stakittgjerdet er det samme som gjerdet langs Kong Oscars gate, samt med en sokkel av granitt. Trolig kom gravstedet før muren langs Kong Oscars gate.

Hele området har gressdekke, og flere store trær. Hele gravområde B er forhøyet over bakkenivå rundt kirken. For å komme ned til nivået rundt kirken må man gå via trappen ved gravområde A.

Gravområdet er videre preget av flere graver markert med plater og stående kors av støpejern. Flere av korsene er knekt, og har spor av tidligere forsøk på reparasjon. Det er også graver med støpejernskarm med og uten lavt gjerde, samt graver markert med skiferplate og marmor.

Figur 27: Gravsted (DO-B00-10-01 DO-B00-11-01 DO-B00-12-01) omgitt av nygotisk jernstakitt og med tre granittstøtter på gravområde B. Istandsettingen ble utført av Peter Blix i 1870 (Foto: Byantikvaren, 2025).

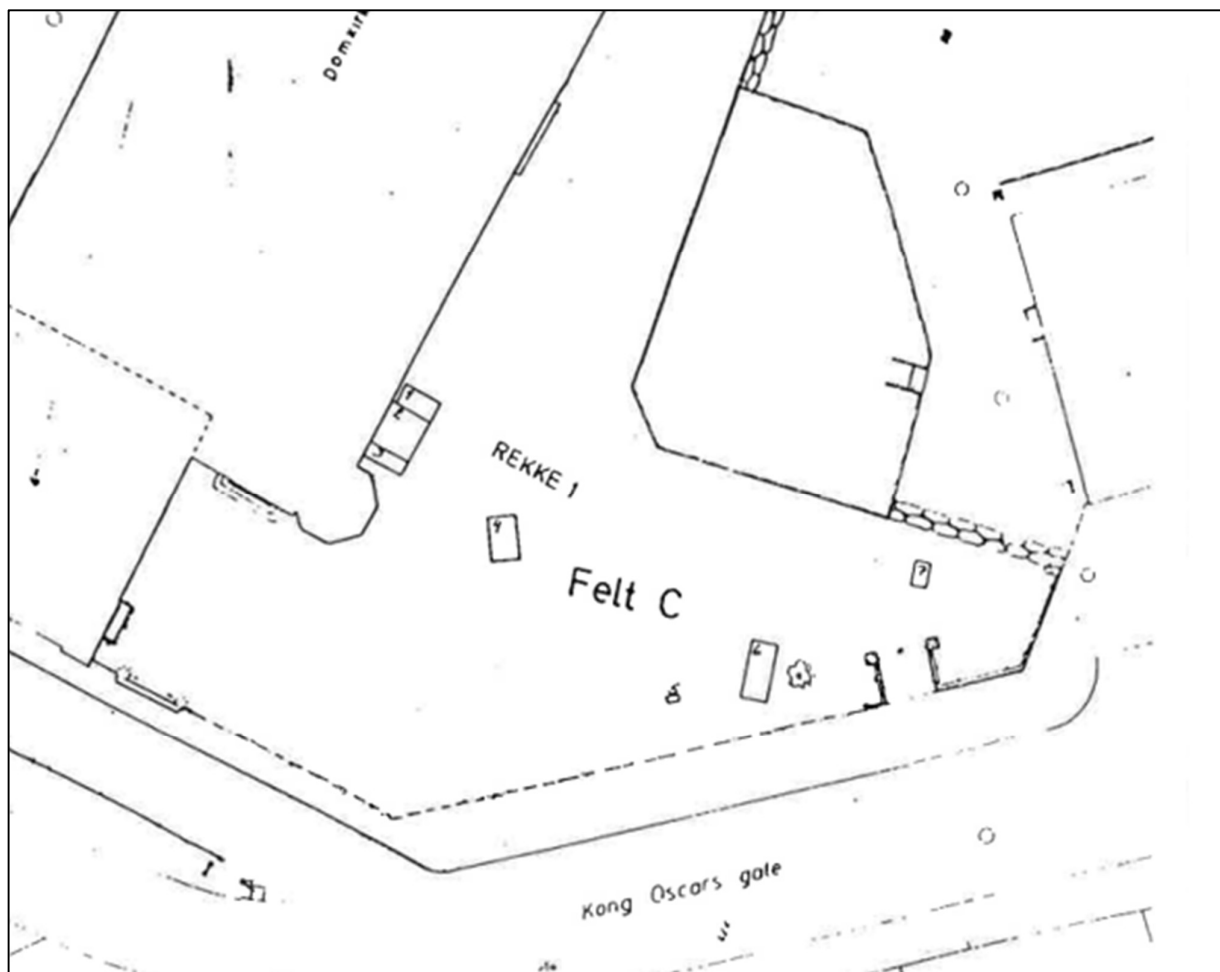

Figur 28: Bilde som dekker inn deler av gravområde B. I forkant sees to knekte støpejernskors, som har vært forsøkt reparert tidligere (Foto: Byantikvaren, 2025).

Figur 29: Bilde av jernplate festet i muren på felt B – DO-B00-13-01. De to andre gravmarkeringene som er avmerket på kartet ble ikke funnet (Foto: Byantikvaren, 2025).

Gravområde C

Figur 30: Utsnitt over gravområde C, hentet fra figur 16 (Kilde: Gravminnekomiteen i Bergen, 1985).

Gravområdet ligger sør for kirken, og er feltet med færrest gravmarkeringer. Her finnes det marmorplater, sandsteinsplater, en større bauta med relieff i kobber (DO-C00-01-05) og en steinplate fra 1677 (DO-C00-01-07), som er det eldste synlige gravminnet.

Området ligger på samme nivå som kirken, lavere enn gravområde A og B. Det består av grus, gressdekke og helleganger.

I dag ligger en stor del av området under asfalt, etter et tidligere riggområde. Asfalten dekker også området der det ifølge gravkartet skal ligge tre graver (1,2 og 3).

Figur 31: Område på gravfelt C, som i dag er asfaltert. Dette ligger igjen etter et tidligere riggområde (Foto: Byantikvaren, 2025).

Figur 32: Område på gravfelt C, der det på kartet er registrert tre gravheller DO-C00-01-01/02/03 (Foto: Byantikvaren, 2025).

Figur 33: Stor liggende steinplate med inskripsjoner DO-C00-01-06, fra 1809/1823/1852/1853 (Foto: Byantikvaren 2025).

Figur 34: En stor bauta med relieff i kobber – DO-C00-01-05, fra 1707/1716. Petter Dass og Dorothea Engelbretsdatter (Foto: Byantikvaren 2025).

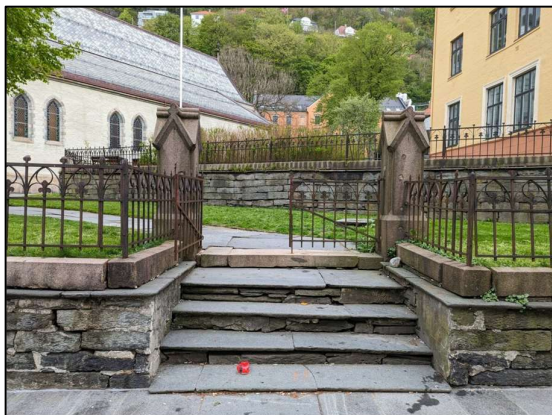
5.3 Bestandige elementer

Benker

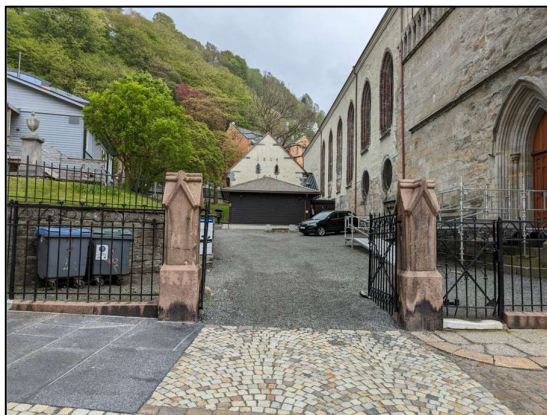
Det er ingen benker på gravplassen.

Porter

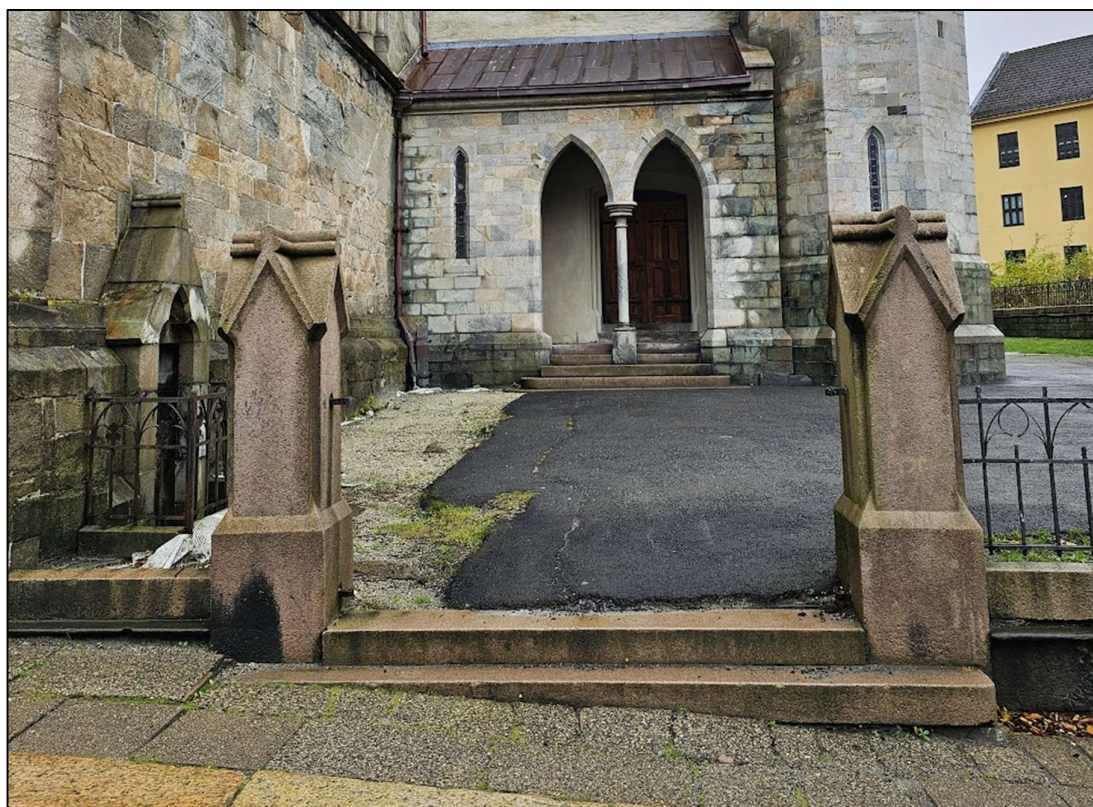
Det er tre porter av jernstakitt. En mot Kong Oscars gate, samt to mot Domkirkeplassen. Alle med stolper av granitt. Dette er utført med samme materialer og stil som i det store familiegravstedet på gravområde B (DO-B00-11-01 m.m.), også utført av Peter Blix.

Figur 35: Port av jernstakitt og granitt fra gravområde C til Kong Oscars gate (Foto: Byantikvaren, 2025).

Figur 36: Port av jernstakitt og granitt fra gravområde A til Domkirkeplassen (Foto: Byantikvaren, 2025).

Figur 37: Port av jernstakitt og granitt fra gravområde C til Domkirkeplassen. Porten er midlertidig tatt ned pga. at området har vært benyttet som riggområde (Foto: Byantikvaren, 2025).

Det er en tidligere portåpning i muren mot øst, fra gravplassen til Bispengsgaten, som i dag er stengt igjen med et plankegjerde.

Figur 38: Tidligere portåpning, som er stengt igjen av et plankegjerde i den gamle steinmuren mot øst (Foto: Byantikvaren, 2025).

Vannposter

Det er ikke registrert fungerende vannposter på gravplassen. Tidligere var det en vannpost, etablert i 1860, se figur 8.

Murer og gjerder

I dag har gravplassen fremdeles gammel mur i nord, øst og sør, med rester av hvitkalking. Den har sadeltak med svarte glasert teglstein. I deler av muren mot sør, som er tilgjengelig fra Katedralskolen, utgjør rester etter det middelalderske Fransiskanerklosteret.

Gravområdene ligger høyere enn kirken, og er støttet opp av en kvadersteinsmur, trolig fra restaureringene i 1880-83. Gravområdene er kun tilgjengelig via en trapp nord-øst for kirken.

Figur 39: Mur og trapp som fører opp til gravfelt A (Foto: Byantikvaren, 2025).

Figur 40: Del av mur, trolig fra 1880-83, som er anlagt som en hestesko mellom kirken og gravplassen (Foto: Byantikvaren, 2025).

Figur 41: Gravområdene rundt kirken er støttet opp av en kvadersteinsmur. På foto til venstre synes en vannpost. Dette kan være en videreføring av vannposten som ble etablert i 1860, som i dag ikke er i bruk (Foto: Byantikvaren, 2025).

Gjerdet på natursteinsmuren langs Kong Oscars gate og opp mot den gamle Latinskolen, er fra restaureringen i 1883 i regi av Peter Blix.

Figur 42: Mur og jernstakitt mellom gravfelt A og Lille Øvregate (Foto: Byantikvaren, 2025).

Figur 43: Mur og jernstakitt mellom gravfelt B og Katedralskolen. Gjerdet er festet i granittblokker plassert på skiferheller over murene. Gjerdet er delvis veltet (Foto: Byantikvaren, 2025).

Figur 44: Mur og jernstakitt langs Kong Oscars gate. Gjerdet er festet i granittblokker plassert på skiferheller over murene (Foto: Byantikvaren, 2023).

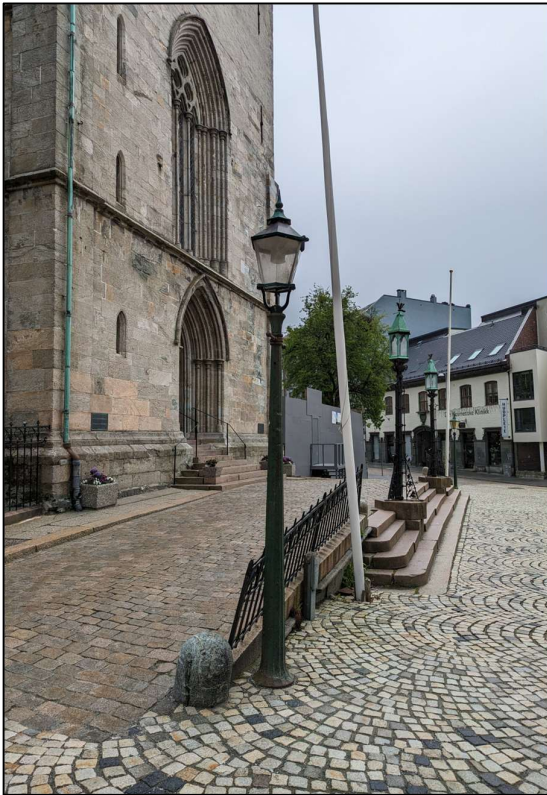
Figur 45: Deler av muren som vender mot Katedralskolen, som utgjør rester av det middelalderske Fransiskanerklosteret (Foto: Byantikvaren, 2023).

Lyskilder

Foran vesttårnet til kirken står det fire lyktestolper. Lyktene eies og forvaltes av Bergen kommune. De to midterste lyktene finnes på et foto datert til 1860-årene (se figur 4). Lyktene er eksempler på tidlige gasslykter med sprosser mellom glassene, som kastet skygger. Alle lyktene er bygd om til elektrisk drift.

Figur 46: En av to tidlige (eldre enn 1860) gasslykter foran Domkirken (Foto: Byantikvaren, 2025).

Figur 47: En av to «Bergenslykter» foran Domkirken (Foto: Byantikvaren, 2025).

Figur 48: Eksempel på stolpe med fasadebelysning, som står rundt koret (Foto: Byantikvaren, 2025).

Lyktene ute på sidene er "Bergenslykter" med opprinnelig klart, helstøpt sekskantet glass uten sprosser. Disse lyktene var mer moderne, og kastet ikke skygger. Slike lykter ble importert i store mengder fra Danmark på 1900-tallet, og plassert rundt omkring i byen. Utover 1970-80-årene ble de klare glassene, i de fleste av gasslyktene i Bergen, erstattet med hvitt plastglass med sprosser.

På østsiden av kirken, rundt koret står fire moderne lyktestolper med fasadebelysning.

Avfallsbeholdere

En søppeldunk i metall står på kirkens sørside.

Figur 49: Søppeldunk plassert inntil kirkeveggen på sørsiden (Foto: Byantikvaren, 2025).

Monumenter/minnesmerker

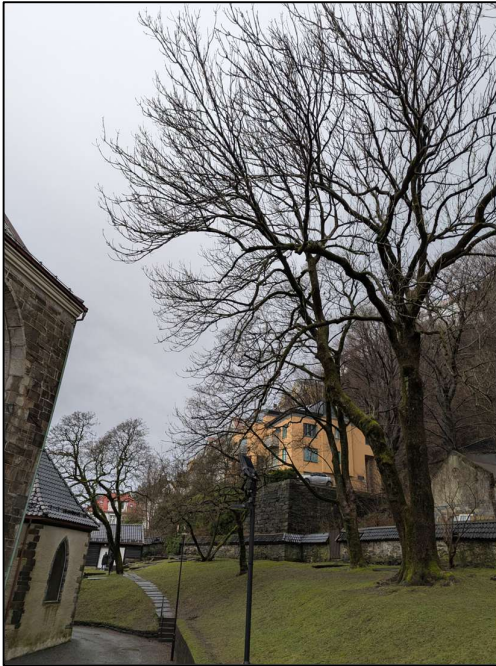
Bauta over Petter Dass og Dorothea Engelbretsdatter.

Figur 50: Bautaen over Petter Dass og Dorothea Engelbretsdatter (Foto: Byantikvaren, 2025).

Vegetasjon

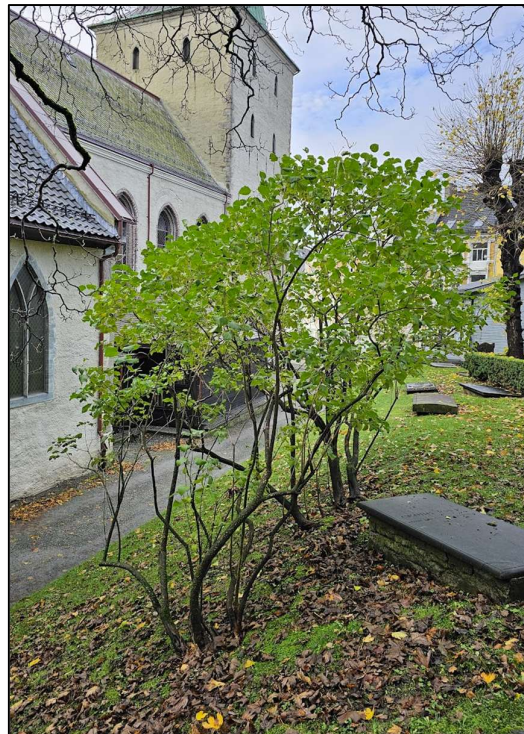
I dag er det stort sett gressplen og enkeltstående store løvtrær fordelt på de ulike gravfeltene, til sammen 11 trær. Utenom dette er det innslag av hekk rundt familiegraver, noen rododendron og syriner.

Figur 51: Det vokser store trær på gravplassen, spesielt øst for kirken. Det er stor forskjell på opplevelsen av området med og uten løv på trærne (Foto: Byantikvaren, 2025).

Figur 52: En av to rododendroner langs muren mot nord (Foto: Byantikvaren, 2025).

Figur 53: Et lite felt med syriner (Foto: Byantikvaren, 2025).

5.4 Verneverdige elementer

Bepantning og vegetasjon

Estetisk verdi, vegetasjonshistorisk verdi, miljøskapende verdi.

Spredt inne på gravplassen står 11 store løvtrær som er miljøskapende og avgjørende for opplevelse av tidsdybde på gravplassen. Gressdekket, syrener, rododendron og hekker tilknyttet gravminner kan ha verdi.

Gjerder, port og portstolper

Stilhistorisk verdi, estetisk verdi, teknikkhistorisk verdi

Svart jernstakitt mot Kong Oscars gate, Domkirkeplassen og Lille Øvregate samt jernporter er verneverdige. Materialbruk må anses å være verneverdig, også i forbindelse med gravminner.

Murer

Murer og bakkemurer er verneverdige. De gamle natursteinsmurene rundt gravplassen, med saltak og teglpanner, har spesielt høy verneverdi.

Belysning

De fire lyktestolpene i forkant av kirken har høy verneverdi. De to eldste gasslyktene skiller seg spesielt ut.

Gravminner

Gravfeltet har utelukkende verneverdige gravminner som til sammen danner et helhetlig kulturmiljø. Gravminnene er svært sårbare for endringer. Enkelte gravminnene har omfattende skader.

5.5 Vernebestemmelser

Vernebestemmelsene gjelder for hele Domkirkegården og den del av Domkirkeplassen som har historiske elementer tilhørende kirkeanlegget.

Bruk og videreutvikling av Domkirkegården og historiske elementer tilhørende kirkeanlegget skal være i samsvar med verneplanen.

1. Bevaring av gravminner

Alle historiske gravminner skal så langt det er mulig bevares i opprinnelig form og plassering. Restaurering skal skje med materialer og metoder som er mest mulig autentiske. Rengjøring av gravminner skal skje med skånsomme metoder (ingen høytrykksspyling eller sterke kjemikalier). Mose og lav fjernes forsiktig. Eventuell sletting skal være resultat av en grundig vurderingsprosess og begrunnes. Alle endringer på gravminner må avklares med Fylkeskommunen.

2. Porter og gjerder

Alle jernporter og jernstakitt skal bevares og vedlikeholdes.

3. Vegetasjon og landskap

Eksisterende trær, busker og grøntområder med historisk verdi skal søkes bevart. Planer for felling av trær må vurderes av arborist i hvert enkelt tilfelle. Nyplanting skal tilpasses stedets karakter.

4. Stier og gangveier

Opprinnelige stier og gangveier skal opprettholdes med historisk korrekt dekke og bredde. Endringer krever godkjenning fra kulturminnemyndighet.

5. Bestandige elementer

Portaler, gjerder og murer med verneverdi skal vedlikeholdes og ikke fjernes eller endres uten godkjenning. Bakkemuren av kvaderstein, og natursteinsmurer med saltak og takteking skal bevares og vedlikeholdes.

6. Materialbruk

Ved reparasjon eller utskifting skal materialer være i samsvar med opprinnelig utførelse (stein, tre, metall) og tilpasset gravplassens stil.

7. Skilting og informasjon

Nye skilt skal utformes diskret og tilpasses gravplassens estetikk. Informasjonstavler skal ikke forstyrre helhetsinntrykket.

8. Belysning

Eventuell belysning skal være lavmælt og tilpasset kulturmiljøet. Ingen lysinstallasjoner som gir moderne preg. Lyskildene foran vesttårnet skal bevares og vedlikeholdes.

9. Gravplassens struktur

Opprinnelig inndeling i felt og akser skal bevares. Ingen endringer i gravplassens grunnstruktur uten særskilt tillatelse.

10. Kjøring og parkering

Kjøring og parkering på gravplassen må avklares med Bergen Kirkelige Fellesråd.

11. Midlertidige bygninger og konstruksjoner

Midlertidige tiltak, bygninger og konstruksjoner skal avklares med Bergen Kirkelige Fellesråd og aktuelle myndigheter. Slike tiltak skal ha en plan for sluttdato og tilbakeføring av området.

6 Litteraturliste

- Bergen byleksikon <https://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/>
- Innstilling fra gravminnekomiteen om fredning av gravminner m.v. 1985, UBBHF 726.809483 Gra.
- Forvaltning av kirke, gravplass og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø. Rundskriv Q-06/2020. Barne- og familiedepartementet og klima- og miljødepartementet, 2020.
- Forskrift til lov om gravplasser, kremasjon og gravferd (gravplassforskriften) <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1997-01-10-16/>
- *Identitet med særpreg*. Kulturmiljøplan for Bergen. 2019. <https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/kulturmiljoplan-for-bergen>
- Norges kirker <https://norgeskirker.no/wiki/Hovedside>
- Klingberg, H. 2013. *Gravminner gjennom tusen år*. eForlag. 2013.
- Rehabilitering av fem bykirkegårder i Bergen. 2000, Asplan Viak.
- Verneplan for gravplass, Veileder. Gravplassrådgiveren 2018.
- Wilson, T.W. 2018 *Historisk gatebelysning i Bergen*, Notat utarbeidet av Ingeniør Ralph Wilson. April 2018. Bergen.
- Verneplan – Gravplassene i Trondheim, Kirkelig fellesråd i Trondheim, 2019-2021.
- Riksantikvarens kulturminnedatabase Askeladden/ kulturminnesok.no

7 Vedlegg

Vedleggene nedenfor består av dokumenter som utarbeides fortløpende og innarbeides i verneplanen etter hvert som de foreligger.

7.1 Verneverdige gravminner med verdivurdering – tabell (*Akasia)

7.2 Skjøtselsplan for gravminner, minnesmerker og andre bestandige elementer

7.3 Tre- og planteplan - Verdivurdering

7.4 Skjøtselsplan for trær og grøntarealer

7.4 Vernets betydning for eier av gravminnet og bruk av graver

7.6 Plan for formidling av kulturverdiene på gravplassen

